

UMEÅ UNIVERSITET

BERÄKNING AV FÖRRÄTTNINGSKOSTNADER VID FASTIGHETSBILDNING OCH FÖRDELNING AV FÖRRÄTTNINGSKOSTNADER VID FASTIGHETSBESTÄMNING

**En konflikt mellan förutsebarhet och
skälighet**

Edvin Almgren

Termin 2 VT 2022

Examensarbete, Självständigt arbete i mark- och miljö rätt, 15 hp

Magisterprogram med inriktning mot mark- och miljö rätt, 60 hp

Handledare: John Krispinsson

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund.....	1
1.2	Syfte.....	2
1.3	Metod och material	2
1.4	Förutsebarhet	6
1.4.1	Legalitetsprincipen i förvaltningsrätten.....	6
1.4.2	Lex scripta	6
1.4.3	Lex certa	7
2	Förrättningskostnader vid fastighetsbestämning.....	9
2.1	Fastighetsgränser	9
2.2	Fastighetsbestämning.....	9
2.3	Skälighetskriteriet	10
2.3.1	Hovrätten för Nedre Norrlands beslut 1983-12-02, mål UÖ 229.....	11
2.3.2	Svea hovrätts beslut 1993-06-03, mål UÖ 23	12
2.3.3	Göta hovrätts beslut 2003-05-02, mål Ö 1993–03	13
2.4	Slutsatser i denna del	14
3	Förrättningskostnader vid fastighetsbildning	15
3.1	Fastighetsbildning.....	15
3.2	Beräkningen	16
3.3	Skälighetsbedömning.....	17
3.3.1	MÖD 2017-11-23, F 5907–17	18
3.3.2	MÖD 2018-12-19, F 3299–17	20
3.3.3	MÖD 2021-05-10, F 12318–20.....	22
3.4	Slutsatser i denna del	24
4	Avslutande diskussion.....	24
	Käll- och litteraturförteckning.....	28
	Offentligt tryck.....	28
	Rättspraxis.....	28
	Litteratur.....	28
	Övriga källor	28

Förkortningar

FBL	Fastighetsbildningslag (1970:988)
JB	Jordabalk (1970:994)
LM	Lantmäteriet
MÖD	Mark- och miljööverdomstolen

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Enligt 1 kap. 1 § jordabalken (JB) är fast egendom jord och denna är indelad i fastigheter. Enligt 1 kap. 1 § fastighetsbildningslagen (FBL) gäller att om ändringar i fastighetsindelningen önskas aktualiseras fastighetsbildning och om fastställning av fastighetsindelningen önskas aktualiseras fastighetsbestämning. Frågor om fastighetsbildning prövas enligt 2 kap. 2 § vid förrättning, vilken handlägges av lantmäterimyndighet. Enligt 14 kap. 2 § gäller samma princip vid fastighetsbestämning. Förrättningarna medför en kostnad som både ska beräknas, för fastighetsbildning enligt 2 kap. 6 § 1 st., och fördelas, för fastighetsbestämning utifrån skälighet enligt 14 kap. 10 §. Såsom uppsatsens utredning kommer påvisa finns ingen motsvarande skriftlig skälighetsbestämmelse för beräkning, dock bedöms Lantmäteriets (LM:s) debitering utifrån just skälighet i domstol.

I en nyligen publicerad granskning riktade Riksrevisionen kritik mot LM:s avgiftsmodell utifrån att den kännetecknas av en monopolställning samt av behovet att uppnå full kostnadstäckning. Vidare kritiserade Riksrevisionen att avgifter sätts genom timtaxa samt att LM både får besluta om och erhålla avgifterna. Slutligen angav Riksrevisionen att LM:s avgiftsmodell inom statsförvaltningen innebär en närmast unik frihetsgrad som medför att LM saknar tydliga incitament till kostnadseffektivisering.¹

Riksrevisionens kritik utgör inte den första i sitt slag. Genom diskussion med tjänstemän vid anställning hos kommun samt utifrån debatt i media har det framkommit ytterligare kritik, då specifikt mot hur förrättningskostnader fördelas vid fastighetsbestämning samt gällande det faktum att LM i fastighetsbildningsärenden arbetar ineffektivt och debiterar utefter en alltför hög timtaxa, en beräkning som dessutom delvis utgår ifrån deras egna föreskrifter. Såsom kritiken från Riksrevisionen har även denna kritik rört LM:s monopolställning.²

Ovannämnda förfaranden utgör tydliga exempel på konflikter mellan den enskildes möjligheter att förutse kostnaderna i ett ärende, ställt mot behovet av att formulera rättsregler som är rimliga

¹ Riksrevisionen [<https://www.riksrevisionen.se/om-riksrevisionen/kommunikation-och-media/nyhetsarkiv/2022-03-01-lantmateriets-fastighetsbildning-ar-langsam-med-hoga-och-oforutsagbara-avgifter.html>] 2022-05-26.

² ATL [<https://www.atl.nu/lantmaterinota-rena-chocken>] 2022-05-13; GD [<https://www.gd.se/2021-03-26/insandare-sanningen-ar-att-vinsten-beror-pa-att-lantmateriet-har-monopol>] 2022-05-13; Skärgården [<http://www.skargarden.se/skenande-kostnader-under-lantmateriets-forrattning/>] 2022-05-13.

för myndigheter att arbeta utifrån. Utifrån detta är det av vikt att undersöka hur skäligheten av kostnaderna bedöms. På detta vis är det sedan möjligt att utreda om rättsreglerna är ändamålsenliga för att tillgodose den enskilde förutsebarhet.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka om rättsreglerna som styr beräkningen av förrättningskostnader vid fastighetsbildning samt fördelningen av förrättningskostnader vid fastighetsbestämning är ändamålsenliga så till vida att den enskilde kan förutse kostnaderna av ett ärende. Undersökningen ämnar bidra till förståelse över konflikten mellan myndigheters behov av skönsmässiga bedömningar och den enskildes behov av förutsebarhet i ett myndighetsärende. Syftet ämnas besvaras genom följande frågeställningar;

- Hur fördelas förrättningskostnader vid fastighetsbestämning utifrån skälighet?
- Hur beräknas förrättningskostnader vid fastighetsbildning utifrån skälighet?
- I vilken utsträckning tillgodoser undersökta rättsregler den enskildes behov av förutsebarhet?

1.3 Metod och material

För denna uppsats används rättsdogmatisk metod i kombination med rättsanalytisk metod. Den rättsdogmatiska metoden används för att fastställa gällande rätt i fråga om beräkningen av förrättningskostnader vid fastighetsbildning och fördelningen av förrättningskostnader vid fastighetsbestämning. Den rättsanalytiska metoden används för att analysera och kritisera rätten utifrån principen om förutsebarhet.

Uppsatsens struktur baseras på en uppdelning mellan beräkningen av förrättningskostnader och fördelningen av förrättningskostnader så till vida att det förstnämnda kommer att beröra fastighetsbildning medan det sistnämnda kommer att beröra fastighetsbestämning. Denna avgränsning har sin grund både i tillgängligt material och i akademiskt/yrkesmässigt intresse, vilket angående akademiskt/yrkesmässigt intresse resoneras om i Bakgrund. Gällande materialet följer att fastighetsbildning till skillnad mot fastighetsbestämning innefattar fler ärenden och därmed fler överklagbara förrättningskostnader. Det är således mer intressant att studera fastighetsbildning avseende beräkningen. Samtidigt gäller att flera fastighetsbildningsåtgärder enbart rör sökanden varpå få sakägare aktualiseras, vilket innebär

att det finns färre individer att fördela förrättningskostnaderna på. Därmed är fastighetsbestämning mer aktuellt att undersöka avseende fördelningen av förrättningskostnader. På grund av att förfarandena är så tätt sammankopplade kan dock redovisningen i vissa fall överlappa. Uppsatsen ska ändå som beskrivits utreda förutsebarheten av kostnader i ärenden hos LM genom studier av valda förfaranden.

Vidare följer av den svenska rättskälleläran att utgångspunkten vid utredning och fastställelse av gällande rätt är att studera lagtext, förarbeten, praxis samt doktrin. Dessa rättskällor är hierarkiska så till vida att lagtext är viktigare än förarbeten och så vidare enligt samma mönster. Detta är dock inte en helt självklar indelning då vissa rättskällor kan vara viktigare än andra beroende på rättsområde.³ Vidare ämnar uppsatsen till att analysera och kritisera gällande rätt utifrån principen om förutsebarhet. För att detta ska vara möjligt krävs dock att det som kritiserats har utretts och fastställts som gällande rätt. Därmed krävs att den rättsdogmatiska metoden används i kombination med den rättsanalytiska metoden för att uppfylla syftet i denna uppsats.

Den rättsanalytiska metoden innebär som namnet antyder att uppgiften vidgas till att även innefatta analys av gällande rätt. Vid användande av sådan metod kan strängt taget valfritt material användas, detta utesluter dock självklart inte användandet av mer traditionella rättskällor i till exempel jämförande syfte. Att enbart använda traditionella rättskällor i rättsanalytiskt syfte torde dock medföra färre urvalsproblem än användning av ett mer fritt material, vilket denna uppsats hörsammar. Därtill är det av vikt att erinra sig om att analysen av gällande rätt också innebär kritik av densamma.⁴

I fråga om föreskrifter används FBL, JB, förordningen (1995:1459) om avgifter vid lantmäteriförrättningar, LM:s föreskrifter till förordningen (1995:1459) om avgifter vid lantmäteriförrättningar, regeringsformen (1974:152), lag (2010:921) om mark- och miljödomstolar och förvaltningslagen (2017:900). Ur FBL används främst paragrafer av betydelse för fördelningen av förrättningskostnader vid fastighetsbestämning samt generella bestämmelser för fastighetsbildning. JB används eftersom denna lag innehåller bestämmelser om fastigheter och dess gränser. Förordningen om avgifter vid lantmäteriförrättningar används eftersom den mer detaljerat beskriver hur uttaget av förrättningskostnader ska utföras. LMFS

³ Sandgren, 2021, s. 47–53.

⁴ Sandgren, 2021, s. 53–55.

2019:4 utgör en förkortning av föreskriften och preciserar hur beräkningsmetoderna ska utföras och används för att ytterligare precisera beskrivningen av beräkningsmetoderna. Föreskriften har i viss mån ändrats genom LMFS 2021:3, varpå även den föreskriften används när så är tillämpligt. Regeringsformen används eftersom den har relevans för principen om förutsebarhet. Lagen om mark- och miljödomstolar används vid beskrivningen av instansordningen för överklaganden enligt FBL. Förvaltningslagen används vid beskrivning av legalitetsprincipen i förvaltningsrätten.

Angående förarbeten används för fastighetsbestämning propositionen till FBL, prop. 1969:128. I synnerhet används departementschefens och kommitténs specialmotivering till 14 kap. 10 § för att förstå de bakomliggande tankarna bakom regleringen. Paragrafen har ändrats sedan FBL:s införande, dock inte i fråga om skälighet varpå uttalandena i den ursprungliga propositionen fortfarande är av värde. Värt att notera är att den ursprungliga propositionen är något till åren, varpå praxis kan vara mer relevant än förarbeten vid utredning av FBL. På grund av att reglementet kring beräkningen av förrättningskostnader utgår från förordning och föreskrifter kommer inte förarbeten att användas som rättskälla i den delen. Skäligheten i hur LM beräknar förrättningskostnader utgår således inte från en specifik paragraf utan utgör i stället en sammanvägd tillämpning av rådande beräkningsbestämmelser.

För praxis rörande skälighetsbedömning av fördelning av förrättningskostnader vid fastighetsbestämning har tre rättsfall från hovrätterna använts. Rättsfallen identifierades genom Norstedts Juridiks lagkommentar till 14 kap. 10 § FBL⁵ och begärdes ut från den kommunala lantmäterimyndigheten i Umeå. Myndigheten lämnade ut tre rättsfall, varav två omnämns i lagkommentaren. Målen behandlades enligt äldre instansordning då lagen om mark- och miljödomstolar ännu inte trätt i kraft. Att lagkommentaren (för denna utredning relevanta mål, ej processfrågor) enbart hänvisar till hovrättsfall⁶ torde innebära att det saknas prövning i högre instans av 14 kap. 10 § FBL. Därför bör valda mål ha betydande rättskällevärde. Att målen inte avgjorts i högsta instans framgår vid vidare läsning av rättsfallen, se Hovrättsavgöranden i Käll- och litteraturförteckning.

Gällande skälighetsbedömningen för beräkningen av förrättningskostnader vid fastighetsbildning kommer ett urval av praxis från Mark- och miljööverdomstolen (MÖD) att

⁵ Dahlsjö m.fl., Fastighetsbildningslagen (1 okt. 2021, JUNO), kommentaren till 14 kap. 10 §.

⁶ Dahlsjö m.fl., Fastighetsbildningslagen (1 okt. 2021, JUNO), kommentaren till 14 kap. 10 §.

presenteras. Såsom uppsatsens utredning kommer påvisa är denna praxis inte från högsta instans, dock är den från näst högsta instans och det är där frågor som denna uppsats rör i praktiken behandlas. Detta framgår genom att rättsfallen inhämtats från Norstedts Juridiks lagkommentar för 2 kap. 6 § 4 st. FBL⁷ och där finns ingen praxis från Högsta domstolen presenterad. Rättsfallen har vidare valts ut utifrån tanken om att undvika allt för likartade domskäl. Vidare har av tids- och omfångsskäl rättsfall som bedömt LM:s debiteringar som skäliga uteslutits. Således är det av vikt att läsaren erinrar sig om att LM av domstol inte enbart bedöms debitera oskäligt, och sådana slutsatser är därmed inte giltiga att dra från denna uppsats. Rättsfallen har i doktrinen placerats under 2 kap. 6 § 4 st. FBL⁸ men berör främst beräkningen av förrättningskostnader utifrån berörd förordning och föreskrifter. Detta kan bero på att paragrafen i FBL definierar förrättningskostnader samtidigt som det inte existerar någon specifik paragraf för beräkningen eftersom denna utgår från andra rättskällor.

I fråga om doktrin används ”Handbok FBL Fastighetsbildningslagen och Lagen om införande av FBL (FBLP)” från LM vid beskrivning av fastighetsbestämning. Handboken har använts eftersom LM driver förrättningar enligt FBL och myndigheten torde därmed kunna bidra med ytterligare förståelse av lagtexten genom dess handbok. Det kan dock vara värt att notera att handboken möjligen främst är skriven för att underlätta handläggningen vid myndigheten, varpå den i så fall inte är skapad för att fullt ut vid varje givet tillfälle bestämma vad som utgör gällande rätt. Handboken uppdateras också med jämna mellanrum varpå sidhänvisningarna kan bli missvisande. Vidare används, som tidigare beskrivits, Norstedts Juridiks lagkommentar för FBL för att erhålla rättsfall rörande beräkningen och fördelningen av förrättningskostnader. Lagkommentaren har nåtts via den juridiska databasen JUNO och är författad av Anders Dahlsjö m.fl. För principen om förutsebarhet används boken Legalitetsprincipen i förvaltningsrätten. Boken är skriven av Carl Lebeck, doktorand i offentlig rätt vid Stockholms universitet. Boken används till följd av sökning på Umeå universitetsbiblioteks hemsida på ”legalitetsprincipen” och väljs eftersom den specifikt rör förvaltningsrätt och andra liknande böcker vid sökning ej kunnat identifieras.

⁷ Dahlsjö m.fl., Fastighetsbildningslagen (1 okt. 2021, JUNO), kommentaren till 2 kap. 6 §.

⁸ Dahlsjö m.fl., Fastighetsbildningslagen (1 okt. 2021, JUNO), kommentaren till 2 kap. 6 §.

1.4 Förutsebarhet

1.4.1 Legalitetsprincipen i förvaltningsrätten

Legalitetsprincipen utgör en central del av alla moderna rättsstater. I svensk rätt utgörs den principiella grunden för legalitetsprincipen stadgandet i 1 kap. 1 § 3 st. regeringsformen om att ”den offentliga makten utövas under lagarna”. Stadgandet kan trots dess stora betydelse tolkas som vagt, eftersom innebörden endast är att det allmänna ska styras av rättsregler i sitt handlande. Uttrycket är alltså svårt att precisera, så är också fallet i praktiken då kravet på precision i det rättsliga stödet för myndigheters handlande kraftigt varierar. Tidigare i doktrinen har legalitetsprincipens utveckling främst beskrivits utifrån straffrätten, medan dess roll i förvaltningsrätten belysts mer sparsamt. Skälet till detta har varit att straffrättsliga sanktioner typiskt sett ansetts som mer ingripande för medborgarna jämfört med andra rättsområden. Möjligen är detta en föråldrad syn, både skatterättsliga- och förvaltningsrättsliga beslut kan ha väl så ingripande effekter för den enskilde såsom de straffrättsliga. Möjligen har detta också uppmärksammats i och med att den nya förvaltningslagen från 2017 i dess 5 § kodifierar legalitetsprincipen tillsammans med objektivitets- och proportionalitetsprincipen. Principen har också vidgats i förvaltningsrätten till följd av den nya paragrafen till att också innebära faktiskt handlande och inte enbart myndighetsutövning.⁹

Legalitetsprincipen delas i doktrinen in i komponenter. Dessa är kravet på föreskrifter (*lex scripta*), kravet på förutsebarhet och rättssäkerhet (*lex certa*), förbudet mot eller begränsningarna av retroaktivitet i rättstillämpningen samt kravet på publicitet.¹⁰ I denna uppsats används kravet på föreskrifter (*lex scripta*) och kravet på förutsebarhet och rättssäkerhet (*lex certa*) för att analysera de för undersökningen avgörande rättsreglerna för att undersöka om de är tillräckliga för att den enskilde ska kunna tillgodose förutsebarhet. Analysen sker i avsnittet Avslutande diskussion och begreppen presenteras enbart deskriptivt före dess så att läsaren har med sig dessa under genomgången av uppsatsens utredning.

1.4.2 *Lex scripta*

Såsom övriga komponenter i legalitetsprincipen har *lex scripta* kravet i första hand formulerats utifrån straffrätten. Kravet på *lex scripta* i straffrätten ska tolkas som att det behöver finnas ett krav på lag för att straff ska kunna utdömas. I förvaltningsrätten däremot innebär det i första hand att olika rättsliga krav på enskilda som inte har sin grund i avtal eller liknande måste ha

⁹ Lebeck, 2018, s. 23–24, s. 126–127.

¹⁰ Lebeck, 2018, s. 58.

rättsligt stöd. Därmed förutsätter legalitetsprincipen för att kunna uppfylla kravet på förutsebarhet en möjlighet att identifiera normer, en formell normhierarki samt en hierarki mellan rättsordningar. Således innebär denna identifierbarhet att det dels måste finnas något formellt kriterium som skiljer normer i allmänhet från rättsligt bindande föreskrifter, dels allmänt accepterade konfliktregler i fråga om förhållandet mellan diverse normer i rättsordningen. Kravet på stöd i rättsregler för beslut i allmänhet och i synnerhet betungande sådana kan yttra sig via konstitutionella krav på lagstöd och i mera allmänna krav på föreskriftsstöd. För förvaltningsrätten gäller i huvudsak det senare av *lex scripta* kravet. I fråga om föreskriftsstöd kan legalitetskravet formuleras mer eller mindre strängt. Historiskt kan sägas att *lex scripta* kravet ses som en reaktion mot tanken på att staten inte skulle vara bunden av rättsregler. Följaktligen har kravet utvecklats från lågt ställda krav om att staten i vart fall inte får göra sådant som uttryckligen är förbjudet, till att idag handla mer om att myndigheters handlande ska ha positivt stöd i rättsregler.¹¹

En annan betydande skillnad mot straffrätten är att förvaltningsrätten präglas av omfattande ramlagstiftning på en rad olika områden och att man därför i många sammanhang förutsätter att förvaltningsrättslig lagstiftning fylls ut av lägre normgivning av diverse slag eller genom tolkning av lagstiftningens syften. Följaktligen innebär detta att legalitetsprincipen om den ska ses som relevant för lagtolkning också måste kunna hantera denna typ av lägre normgivning vilken ger myndigheter makt att meddela generella normer och utöva myndighet mot enskilda samtidigt som den lagstiftning som styr myndighetens handlande innebär omfattande skönsmässiga bedömningar.¹²

1.4.3 Lex certa

Legalitetsprincipen ställer också krav på rättslig förutsebarhet eller rättssäkerhet, det vill säga att medborgaren ska ha möjlighet att identifiera de rättsnormer som är relevanta för dennes handlande och vad de kräver. I doktrinen har angetts att legalitetsprincipens praktiska betydelse måste studeras i ljuset av lagtolkningsprinciper. Det vill säga att oklar normgivning och extensiv lagtolkning medför att legalitetsprincipens praktiska betydelse såsom begränsning av den offentliga makten minskar i betydelse. Detta följer av att kraven på *lex certa* och *lex scripta* i praktiken endast kan upprätthållas via domstolarnas tolkning av lagstiftningen. Kravet på *lex certa* kan uttryckas som ett krav på klarhet vid tillämpningen av normer, vilket också är en

¹¹ Lebeck, 2018, s. 58–60.

¹² Lebeck, 2018, s. 58–60.

förutsättning för att de ska kunna fungera som handlingsstyrande. Lex certa är en central del av alla rättsstatliga straffrättsystem utifrån principen om att straffbelagda handlingar måste vara klart rättsstridiga för att kunna bestraffas. I förvaltningsrätten har lex certa stark betydelse i fråga om exempelvis tvångsåtgärder mot enskilda, men den fungerar också som en tolkningsprincip vilken anger ramarna för vilken typ av tolkningsmetod som kan användas. I straffrätten finns förbud mot användande av vissa juridiska tolkningsmetoder, medan det i förvaltningsrätten snarare kan anses som olämpligt att använda vissa tolkningsmetoder såsom analogiska resonemang i fråga om betungande beslut för den enskilde. Dock blir lex certa som tolkningsprincip central i förvaltningsrätten eftersom rättsområdet i så hög utsträckning präglas av skön, vaga rekvisit och oklara målsättningsstadganden. Objektivitetsprincipen i 1 kap. 9 § regeringsformen kan sägas utgöra en sådan inskränkande tolkningsprincip.¹³

Lex certa-kravet innefattar också ett mera svårpreciserat krav på tydlighet i innehållet av normgivningen. Vaghet i detta sammanhang innebär att rekvisit i lagstiftningen antingen präglas av språklig flertydighet, frånvaro av normal språklig betydelse eller att dess praktiska betydelse är kopplad till vaga faktiska antaganden. De normativa rekvisit som är relevanta, exempelvis skälighet, kan alltså vara vaga, men vaghet kan också existera i förhållande till faktiska rekvisit av diverse slag. Förvaltningsrätten, och främst den speciella förvaltningsrätten, innehåller starka element av skönsmässighet. Till stor del beror detta på att de frågor som inryms ofta har en stark saklig, vetenskaplig koppling, och lämpar sig därför inte att prövas utifrån en formell juridisk bedömning. Detta medför att det i praktiken alltid kommer vara svårt för domstolen att utöva fullständig kontroll över myndigheters tillämpning av vaga rättsregler och således en begränsad möjlighet att uppnå konsistent praxis. Detta är en konsekvens av medveten lagstiftning och i rättssäkerhetsintresse förmodligen att föredra över helt oreglerade förfaranden. Således finns det alltså en gräns för domstolens möjligheter att upprätthålla förutsebarhet i förvaltningsrätten. Vidare innebär skönsmässiga beslut att det inte definitionsmässigt finns några rättsliga svar utifrån gängse juridisk metod gällande hur en myndighet i det enskilda fallet ska besluta. Detta kan dock inte innebära att myndigheter ska erkännas ett obegränsat skön, eftersom stora delar av legalitetsprincipens praktiska betydelse skulle gå förlorad. Å det minsta måste lex certa-kravet innebära att i vart fall domstolar prövar gränserna för det skön som anförtrotts en myndighet. Detta har betydelse i fråga om konsistens

¹³ Lebeck, 2018, s. 61–62.

i rättstillämpningen (grader av prejudikatbundenhet), vilket är en förutsättning för lika behandling och för uppfyllandet av lex certa kravet.¹⁴

2 Förrättningskostnader vid fastighetsbestämning

2.1 Fastighetsgränser

Bestämmelser om fastigheter och dess gränser finns i 1 kap. JB. I 1 § JB stadgas att fast egendom är jord och att sådan är indelad i fastigheter. I 3 § anges att gräns som blivit lagligen bestämd innehar sådan sträckning som i laga ordning utmärkts på fastigheten. Vidare fastslås att om utmärkningen inte längre kan anges med säkerhet, innehar gränsen sådan sträckning som via förrättningskarta och handlingar, innehav och övriga omständigheter får antas ha varit menad. Därutöver gäller att om gränsens sträckning inte har utmärkts på fastigheten utifrån laga ordning, innehar gränsen sådan sträckning som anges av karta och handlingar. I 4 § beskrivs att i det fall gräns inte blivit lagligen bestämd, gäller de rå och rör eller andra märken som av ålder har ansetts utmärka gränsen. Vidare anges att om gräns tillkommit genom expropriation eller liknande tvångsförvärv, har gränsen sådan sträckning som beskrivs utifrån fångeshandling, innehav och övriga omständigheter som kan antas ha varit åsyftade.

Med lagligen bestämd gräns menas huvudsakligen gräns som har varit föremål för fastställelse utifrån dom eller annat liknande förfarande. Gräns som tillkommit genom fastighetsbildning utifrån FBL faller exempelvis under detta. Lagligen bestämd gräns kan även utgöras av gräns som har bestämts via storskifte genom fastställd förlikning i råskillnadstvist utifrån 1783 års förordning om lantmäteriet i riket. Med gräns som i laga ordning bestämts menas varje gräns som tillkommit genom fastställda förrättningar för t.ex. skifte, avvittring och avstyckning. Även gräns som har tillkommit vid lantmåteriförrättning kan vara i laga ordning bestämd utan att fastställelse ägt rum. För gräns som inte har blivit lagligen bestämd menas med rå och rör till exempel gärdesgårdar, berg, diken och häckar.¹⁵

2.2 Fastighetsbestämning

Genom fastighetsbestämning kan frågor om hur fastighetsindelningen är beskaffad avgöras, detta gäller exempelvis frågor om fastighetsgränser. Syftet är att få till stånd ett för framtiden bindande avgörande av sådana frågor. Fråga om fastighetsbestämning kan prövas vid

¹⁴ Lebeck, 2018, s. 64–66.

¹⁵ Lantmäteriet, 2022, s. 761–762.

förrättning både när frågan aktualiseras i samband med fastighetsbildning samt vid andra tillfällen. Fastighetsbestämning regleras i 14 kap. FBL och är fristående från lagens övriga bestämmelser om fastighetsbildning.¹⁶

I 14 kap. 1 § FBL anges de frågor som fastighetsbestämning kan omfatta. I 1 a-b §§ inryms bestämmelser om de olika initiativmöjligheter till fastighetsbestämning som existerar. Vidare finns bestämmelser om LM:s utredningsskyldighet i 3 §. Enligt 4 § avgörs frågor som har tagits upp vid fastighetsbestämning av LM genom ett fastighetsbestämningsbeslut. Av 5 § följer att överenskommelse mellan sakägare om gränssträckning kan erkännas som juridiskt bindande.

2.3 Skälighetskriteriet

Av betydelse för uppsatsen i denna del är stadgandet i 14 kap. 10 § om att ”[k]ostnaderna för fastighetsbestämning ska fördelas mellan sakägarna efter vad som är skäligt. Första stycket gäller inte, om något annat följer av 11, 12, 13, eller 14 §”. Dessa paragrafer anger de undantag som existerar från huvudregeln om att förrättningskostnader fördelas utifrån vad som är skäligt (skälighetskriteriet). Undantagen enligt paragraferna rör till exempel vissa fall när kommunen/staten ansökt om fastighetsbestämning, när överenskommelse mellan sakägare kan ligga till grund för fördelningen av förrättningskostnader och när fastighetsbildning sker för samordning med kommunal indelning enligt 13 kap. FBL.

Enligt kommitténs specialmotivering till 14 kap. 10 § i propositionen till FBL ska som riktpunkt för skälighetsbedömningen tas den nytta som varje sakägare får av fastighetsbestämningen. Efter remissyttrande av Svea hovrätt kom departementschefen att tillägga att i de fall en verklig tvist föreligger mellan sakägarna och förrättningshandläggningen ska hänsyn tas även till utgången av denna i den mån tvisten kan jämföras med domstolsprövning. Departementschefen angav även att övriga omständigheter torde kunna få inverkan på kostnadsfrågan.¹⁷

Tillämpningen av 14 kap. 10 § FBL har prövats i vart fall vid tre tillfällen, i målet Hovrätten för Nedre Norrlands beslut 1983-12-02, mål UÖ 229, Svea hovrätts beslut 1993-06-03, mål UÖ

¹⁶ Lantmäteriet, 2022, s. 759–760.

¹⁷ Prop. 1969:128, s. b 818–820.

23 samt Göta hovrätts beslut 2003-05-02, mål Ö 1993–03. Rättsfallen kommer att presenteras utifrån principen om äldst först – nyast sist.

2.3.1 Hovrätten för Nedre Norrlands beslut 1983-12-02, mål UÖ 229

Händelseförloppet som initierade målet Hovrätten för Nedre Norrlands beslut 1983-12-02, mål UÖ 229 inleddes genom att en viss person (R) under åberopande av ett skogsfångsservitut gjort virkesuttag på ett bolags fastighet. Bolaget ansökte om fastighetsbestämning för att utreda huruvida servitutet var gällande och i sådant fall om upphävande av detsamma. Fastighetsbildningsmyndigheten hade i beslut konstaterat att servitutet inte var gällande. Vid fortsatt förrättning avvisades bolagets ansökan om fastighetsreglering och ålades att betala 10 procent av förrättningskostnaderna, resterande kostnad ålades den enskilde. R yrkade i besvär över beslutet om kostnadsfördelning att hela kostnaden för förrättningen skulle åläggas bolaget mot bakgrund av att en prövning av servitutsfrågan inte kunnat ske genom en självständig fastighetsbestämning utan enbart i samband med en annan fastighetsbildningsåtgärd. R menade därför att bolagets ansökan borde ha avvisats och att saken skulle ha prövats i domstol, några förrättningskostnader hade då inte uppstått. R anförde vidare att det enligt motiven aldrig har varit meningen att rena domstolsprövningssynpunkter skulle vara utslagsgivande, utan enbart nyttan för part. R menade att det vore orimligt att straffas för vägran att nöja sig med förrättningsmannens åsikt.¹⁸

Överlantmätarmyndigheten yttrade sig över besvären och anförde att det funnits fog för att få frågan om servitutets existens rättsligen avgjord och att de båda fastighetsägarna har fått nytta därav. I respons till överlantmätarmyndigheten angav R att han tidigare haft en mycket välgrundad anledning att anse att han var rätt innehavare av servitutet. Genom förrättningsbeslutet har bolaget undgått varje tvivel på att de äger förfogande över marken i dess helhet, varpå nyttan för bolaget var helt uppenbar och klart överstigande R:s nytta av förrättningen. Fastighetsdomstolen angav att det inte förelegat hinder att pröva frågan om servitutets existens i den ordning som skett. Fastighetsbildningsmyndighetens arbete har i allt övervägande del gällt fastighetsbestämningen. Fastighetsbildningsmyndigheten pekade på vad departementschefen angivit i propositionen till FBL och fastslog att båda parter har haft nytta av fastighetsbestämningen. Fastighetsdomstolen tillade att tvistens utgång också bör tillmätas betydelse vid fördelningen av förrättningskostnaderna. Därtill menade domstolen att

¹⁸ Hovrätten för Nedre Norrlands beslut 1983-12-02, mål UÖ 229, s. 3–17.

utredningen angående servitutets bestånd som fastighetsbildningsmyndigheten på bolagets uppdrag utförde före ansökan om förrättning också borde tillmätas betydelse. Fastighetsdomstolen fastslog därmed fastighetsbildningsmyndighetens beslut. Beslutet överklagades till hovrätten, vilka fastslog fastighetsdomstolens beslut.¹⁹

2.3.2 Svea hovrätts beslut 1993-06-03, mål UÖ 23

Händelseförloppet som initierade målet Svea hovrätts beslut 1993-06-03, mål UÖ 23 inleddes med att fastighetsbildningsmyndigheten fastställde gränsen mellan ett antal fastigheter med olika ägare samt två fastigheter med samme ägare, ”H”. Fastighetsbildningsmyndigheten beslutade att dela förrättningskostnaderna på hälften mellan fastigheterna med olika ägare och H. Som skäl till beslutet anförde fastighetsbildningsmyndigheten att till grund för skälighetsbedömningen i 14 kap. 10 § FBL anges sakägarnas nytta av fastighetsbestämningen. Fastighetsbildningsmyndigheten tillade att om tvist råder mellan sakägarna bör hänsyn tas även till utgången av den på så sätt att ett större kostnadsansvar åläggs den förlorande parten. Fastighetsbildningsmyndigheten bedömde att ägotvist ej förelåg i det aktuella målet. Därmed utgick bedömningen enbart från den nytta som sakägarna torde få av att gränssträckningen klarläggs. Fastighetsbildningsmyndigheten bedömde att nyttan borde vara lika hög för samtliga sakägare varpå dessa skulle dela på kostnaderna. Vissa av fastighetsägarna överklagade fördelningen och yrkade i fastighetsdomstolen på att undgå kostnadsansvar. Till stöd för detta angav de att de inte har någon nytta av gränsbestämningen eftersom det inte förelegat någon oklarhet om dess dragning. Vidare angav de att förrättningen tillkommit mot fastighetsägarnas vilja och att H gjort en ny och felaktig gränsdragning på deras mark. H motsatte sig förändring av den beslutade fördelningen av förrättningskostnader. Fastighetsdomstolen avslög överklagandet.²⁰

När målet upptogs i hovrätten inledde domstolen med att återupprepa vad fastighetsdomstolen utifrån fastighetsbildningsmyndighetens beslut hade angett i fråga om tillämpningen av skälighetskriteriet. Hovrätten tillade emellertid att vid bedömning av nyttostorleken bör även värdet av den mark som berörs av fastighetsbestämningen tillskrivas betydelse. Detta motiverade hovrätten genom att argumentera för att om värdet av marken är så lågt att den uppenbarligen inte svarar mot kostnaderna för åtgärden, som utgår från taxa och kan bli relativt hög, kan inte nyttan av fastighetsbestämningen bedömas som särskilt hög. Hovrätten ansåg

¹⁹ Hovrätten för Nedre Norrlands beslut 1983-12-02, mål UÖ 229, s. 3–17.

²⁰ Svea hovrätts beslut 1993-06-03, mål UÖ 23, s. 5–15.

utifrån detta att nyttan inte svarade mot kostnaden för förrättningen varpå H ensam borde svara för merparten av kostnaderna. Hovrätten ändrade därmed fastighetsdomstolens beslut så till vida att H fick svara för 2/3 av kostnaderna medan resterande 1/3 fick fördelas mellan de övriga berörda fastigheterna.²¹

2.3.3 Göta hovrätts beslut 2003-05-02, mål Ö 1993–03

Händelseförloppet som initierade målet Göta hovrätts beslut 2003-05-02, mål Ö 1993–03 inleddes genom att två makar ansökte om gränsbestämning mot viss grannfastighet. LM meddelade beslut och ålade båda fastigheterna att dela på förrättningskostnaderna. LM anförde att bestämning av gränsens läge var lika viktig för båda parter eftersom makarna ansökt om bygglov för byggnation vid gränsen mot grannfastighet, och grannfastighetens ägare överklagat bygglovet. Ägaren av grannfastigheten (A) överklagade LM:s beslut. Som grund för sitt yrkande angav A att lantmäteriförrättningen som begärts av makarna har varit helt onödig då den inte förändrat den gräns som bestämdes vid 1855 års laga skifte och som han själv varit medveten om gällde, vilket han även skulle ha kunnat påpeka vid förrättningen om han beretts möjlighet att förbereda sig inför sammanträdet. Därmed ansåg A att makarna skulle åläggas att ensamma svara för förrättningskostnaderna. Makarna bestred ändring av LM:s beslut utifrån argumentation om bland annat att A:s agerande (överklagande av bygglov) utgjorde anledningen till deras ansökan om fastighetsbestämning. Fastighetsdomstolen anförde att makarnas behov av fastighetsbestämning torde vara otvetydig med avseende på den planerade byggnationen, men även A torde ha ett behov av sådan förrättning då gränsens dragning enligt fastighetsdomstolens bedömning måste ha ansetts som oklar. Mot bakgrund av detta ansåg fastighetsdomstolen att LM bedömt nyttofördelningen på ett korrekt vis och att A:s överklagande därmed skulle avslås.²²

A klagade sedermera hos hovrätten med bibehållet yrkande om att han inte skulle betala någon del av förrättningskostnaderna. Makarna bestred åter ändring i hovrätten. Hovrätten inledde med att redogöra för att skälighetsbedömningen i 14 kap. 10 § FBL bör utgå från den nytta som bestämningen medför för berörda fastighetsägare, i vart fall när frågan inte är tvistig. Hovrätten menade vidare att enbart det faktum att fastighetsbestämning utförs torde medföra nytta åt berörda fastighetsägare, även om denna inte alltid är lika stor för desamma, exempelvis bör

²¹ Svea hovrätts beslut 1993-06-03, mål UÖ 23, s. 5–15.

²² Göta hovrätts beslut 2003-05-02, mål Ö 1993–03, s. 5–24.

nyttan vara större i anslutning till bebyggd tomtmark än betesmark. Hovrätten argumenterade vidare att bestämningsåtgärd tidigare torde ha varit obehövlig då hävdade gränser i anslutning till jordbruksmark oftast respekteras, vilket även A tidigare påpekat, varpå behovet av fastighetsbestämning uppkommit till följd av makarnas byggnationsplaner. I sådana fall menade hovrätten att nyttobedömningen måste utvidgas till att även inkludera markanvändning och markvärden. Mot bakgrund av detta fann hovrätten det som skäligt att förelägga makarna att betala 2/3 och A 1/3 av förrättningskostnaderna.²³

2.4 Slutsatser i denna del

Fördelningen av förrättningskostnader vid fastighetsbestämning torde på förhand kunna anses vara förutsebart för den enskilde med avseende på dennes uppfattning om nyttan av åtgärden, men som utredningen ovan visat kan fördelningen ändå komma att bli förvånande för denne. Som denna uppsats har visat under avsnittet Skälighetskriteriet antas det föreligga en inneboende nytta hos sakägarna av att få en gräns bestämd, även om initiativet till en sådan förrättning inte nödvändigtvis behöver komma från just den parten. I övrigt har de presenterade rättsfallen påvisat att hovrätternas bedömning i skälighetsfrågan ofta utgår från likartat rättsstöd. Även i de fall där hovrätternas argumentation avviker från varandra resonerar de kring omständigheter som är utmärkande för just de fallen och som bör ha betydelse i fördelningsfrågan. Att ett sådant vidare bedömningsutrymme existerar uttrycks också i förarbetena till bestämmelsen.

Vidare har hovrätterna i skälighetsbedömningen infogat betydelsen av tvist när sådan föreläggat, och annars bedömt nyttan utifrån markvärden och markanvändning. Det kan tyckas svårt att kritisera hovrätterna i denna bedömning, utan kritiken skulle i stället som tidigare beskrivits kunna riktas mot föreställningen om nytta föreligger överhuvudtaget. Denna bakomliggande tanke kommer till tydligt uttryck i målen Ö 1993–03 och UÖ 23, där parten som inte ska bygga/inte var sökande i ärendet av domstolen bedömdes erhålla nytta enbart utifrån det faktum att gränsen mot grannen var oklar. Möjligen bör inte det bedömas utgöra tillräcklig nytta ens för att erhålla något kostnadsansvar överhuvudtaget, men om så bedöms vara fallet måste det i vart fall utgöra en lägre nytta än för den som vill bygga alternativt initiera fastighetsbestämning, vilket även hovrätterna kom fram till och ändrade fastighetsdomstolarnas beslut. Sammanfattningsvis är alltså de rättskällor som åberopas av domstolen vid ärenden som rör

²³ Göta hovrätts beslut 2003-05-02, mål Ö 1993–03, s. 5–24.

fördelningen av förrättningskostnader vid fastighetsbestämning relativt likartade, dock bör det resoneras kring hur förutsebar föreställningen om förestående inneboende nytta av fastighetsbestämning faktiskt är. Att erhålla nytta enbart av fastighetsbestämning utan något vidare syfte synes inte vara givet, vilket även framgår av rättsfallen ovan.

3 Förrättningskostnader vid fastighetsbildning

3.1 Fastighetsbildning

Såsom angetts i inledningen av denna uppsats aktualiseras fastighetsbildning när förändring önskas avseende fastighetsindelningen. Enligt 1 kap. 1 § FBL kan dock fastighetsbildning även innefatta att servitut bildas, ändras eller upphävs samt att byggnad eller annan anläggning som hör till fastighet överförs till annan fastighet. Av 2 kap. 2 § FBL följer att fastighetsbildning som begrepp kategoriseras utifrån om åtgärden som vidtas innebär om- eller nybildning av fastighet. Ombildning kallas fastighetsreglering och nybildning antingen avstyckning, klyvning eller sammanläggning. Enligt 6 § 1 st. samma kapitel gäller att kostnaderna för genomförande av fastighetsbildning betalas i enlighet med de bestämmelser som gäller för den fastighetsbildningsåtgärd som berörs. Av 2 st. följer att om ansökan avvisas eller inställs ska sökanden betala de uppkomna kostnaderna, om det inte föreligger särskilda omständigheter som medför att betalningsskyldigheten fördelas mellan sakägarna. Vidare anges i 3 st. att överenskommelse mellan sakägare om fördelning av förrättningskostnader på annat sätt än vad lagen anger ska gälla, såvida inte överenskommelsen tillkommit i otillbörligt syfte. I 4 st. anges att till förrättningskostnader hänförs taxeavgift, ersättning till sakkunnig och syssloman, utgift för hantlangning som inte ingår i taxeavgiften samt ersättning för viss i lagen angiven skada.

Med fastighetsreglering menas enligt 5 kap. 1 § FBL att mark överförs från en fastighet eller samfällighet till en annan sådan enhet, att andelar i samfälligheter överförs från en fastighet till en annan, att samfälligheter bildas, att servitut bildas, ändras eller upphävs samt att byggnader eller andra anläggningar som hör till fastighet överförs till annan fastighet. Enligt 13 § 1 st. samma kapitel betalas kostnaderna för fastighetsreglering efter skälighet med hänsyn främst till den nytta varje sakägare erhålls av regleringen. I efterföljande paragraf stadgas vad som gäller om fastighetsreglering sker i samband med expropriation eller liknande tvångsförvärv. I 4 – 8 §§ finns villkor som utan överenskommelse mellan sakägare behöver vara uppfyllda om fastighetsreglering ska kunna ske. Dessa kan jämföras med de i 3 kap. FBL uppställda villkoren

som gäller för all fastighetsbildning. Sålunda gäller enbart villkoren i 3 kap. för nybildningsåtgärderna.

Med avstyckning menas enligt 10 kap. 1 § FBL att viss ägovidd av fastighets enskilda mark alternativt fastighets andel i samfällighet avskiljs i syfte att utgöra fastighet för sig eller för att ingå i sammanläggning. Den avstyckade ägovidden benämns styckningslott och återstående del av fastigheten som stamfastighet. Såsom styckningsdel menas både stamfastighet och styckningslott. Vid avstyckning betalas enligt 10 kap. 10 § FBL förrättningskostnaderna av sökanden om sökanden är ägare till båda styckningsdelar, annars fördelas kostnaderna efter skälighet.

Klyvning innebär enligt 11 kap. 1 § 1 st. FBL att fastighet som innehas med samäganderätt genom ansökan av delägare uppdelas i lotter som sedan kan bilda egna fastigheter eller ingå i sammanläggning. I 4 st. samma bestämmelse anges att om det är av betydelse för fastighetsregleringen att fastighet klyvs och det sker i syfte att uppnå en generell förbättring av fastighetsbeståndet inom ett specifikt område får klyvning ske utan ansökan. Av 11 kap. 10 § följer att kostnaderna för klyvning fördelas mellan delägarna efter skälighet – om klyvning sker utan ansökan vid fastighetsreglering fördelas kostnaderna mellan sakägarna efter skälighet.

Enligt 12 kap. 1 § FBL kan fastigheter med samme ägare och som är innehavda med lika rätt sammanläggas till en fastighet. Enligt 12 kap. 8 § 1 st. sker sammanläggning på ansökan av fastigheternas ägare. Av 2 st. följer att Lantmäterimyndigheten utan ansökan får uppta fråga om sammanläggning om fastigheterna berörs av fastighetsreglering som sker i syfte att uppnå en generell förbättring av fastighetsbeståndet inom ett område eller om annan fastighetsbildning är beroende av att sammanläggning sker. Vidare följer av 12 kap. 14 § att kostnaderna för sammanläggning betalas av sökanden, om inte sammanläggning sker utan ansökan, då fördelas kostnaderna efter skälighet.

3.2 Beräkningen

I 1 § förordningen om avgifter vid lantmåteriförrättningar anges att förordningen innehåller bestämmelser om avgifter vid förrättningar som handläggs av en lantmäterimyndighet samt gällande debiteringsbeslut rörande förrättningskostnader. Enligt 3 § gäller att LM får meddela föreskrifter angående avgifter vid förrättningar. Sådana avgifter ska inbetalas till lantmäterimyndigheten. Därutöver anges att om särskilda skäl råder får lantmäterimyndigheten

i det enskilda fallet besluta att sökande ska betala förrättningskostnader såsom ett schablonbelopp före ansökan behandlas (förskott). I 4 § beskrivs att avgiften antingen ska beräknas utifrån den tidsåtgång som krävs för handläggning av förrättning och införande i fastighetsregistret, eller när så är särskilt föreskrivet, såsom ett fast belopp vid vissa förrättningar, delar av förrättningar samt i förekommande fall gällande införande i fastighetsregistret. Enligt 12 § får LM:s beslut utifrån förordningen inte överklagas, dock anges i 10 § att bestämmelser om överklagande av räkningar finns i FBL. I 13 § anges vidare att LM får meddela ytterligare föreskrifter i syfte att verkställa förordningens bestämmelser.

Med stöd av 3 § och 13 § förordningen om avgifter vid lantmäteriförrättningar har LM meddelat föreskrifter i LMFS 2019:4. Vissa av föreskrifterna som rör 4 § i ovannämnd förordning har ändrats och redovisas i LMFS 2021:3. Punkt 1 till 4 § i LMFS 2021:3 stadgar att tid i ärende ska redovisas utifrån påbörjad kvart – tidsuppgifter samt övriga uppgifter, som behövs för fastställande av räkning, ska föras på samtliga ärenden. I punkt 2 till 4 § i LMFS 2021:3 anges att avgift ska bestämmas med belopp per timme utifrån den yrkesroll den anställde har på LM och den tid denne behöver för handläggning av förrättningar, vilket varierar mellan 800 kr/timme och 1900 kr/timme. Till 3 § i ovannämnd förordning har LM föreskrivit i LMFS 2019:4 att förskott får beslutas om det finns särskild anledning att befara att förrättningskostnaderna inte kommer att betalas. I punkt 5 samt punkt 8 till 4 § i LMFS 2021:3 beskrivs de omständigheter som kan föranleda att LM tar ut fasta belopp i stället för löpande belopp. I vardera fall gäller att åtgärderna är av mindre betydelse för förrättningen som helhet.

3.3 Skälighetsbedömning

Som tidigare beskrivits definieras förrättningskostnader i 2 kap. 6 § 4 st. FBL. Enligt 15 kap. 6 § 3 st. FBL får beslut om debitering av förrättningskostnader överklagas inom tre veckor från den förfallodag som anges i beslutet. Enligt 4 st. samma bestämmelse får den som ålagts att betala ersättning eller kostnad överklaga beslutet, även om denne inte är sakägare. Vidare följer av 1 § samma kapitel att mål som överklagas enligt bestämmelserna i det kapitlet prövas av den mark- och miljödomstol inom vars domkrets huvuddelen av den eller de berörda fastigheterna är belägna. Motsatsvis följer av 17 kap. 2 § att beslut om debitering av förrättningskostnader får överklagas till MÖD. Vidare anges indirekt i 18 kap. 2 § att vissa mål tillåts överklagas till Högsta domstolen. Enligt 5 kap. 5 § lagen om mark- och miljödomstolar får så ske om det är av vikt för ledningen av rättstillämpningen. Under följande underrubriker kommer tre rättsfall att presenteras som diskuterar skäligheten i hur LM beräknar förrättningskostnader, såsom i

föregående rättsfallsavsnitt kommer dessa att presenteras utifrån principen äldst först – nyast sist.

Här är det värt att åter erinra sig om det faktum att skälighetsbedömningen *inte* utgår ifrån en specifik paragraf, utan i stället utgör den måttstock av vilken domstolen bedömer LM:s tillämpning av relevant förordning och föreskrifter.

3.3.1 MÖD 2017-11-23, F 5907–17

Händelseförloppet som initierade målet MÖD 2017-11-23, F 5907–17 inleddes med att LM fattade debiteringsbeslut avseende förrättningskostnader för avstyckning från viss fastighet. Ägaren av avstyckningslotten (MH) ålades att betala 32 000 kronor för hans andel i förrättningskostnaderna. MH överklagade debiteringsbeslutet och yrkade att mark- och miljödomstolen skulle ändra debiteringsbeslutet så att det blev rimligt. MH utvecklade sitt yrkande genom att hävda att det fakturaunderlag som han tagit del av inte har varit tillräckligt för att kunna göra en bedömning av rimligheten i det som har gjorts, exempelvis har han debiterats med en timme för kontakt med den mäklare som hans motparter anlitat. LM bereddes möjlighet att yttra sig över överklagandet, myndigheten var dock under uppfattning att tiden som lades på ärendet hade varit fullt rimlig, möjligen hade de till och med underdebiterat något. Mark- och miljödomstolen angav i sina domskäl att de inte hade möjlighet att utföra en välgrundad bedömning av rimligheten i det debiterade beloppet eftersom LM inte besvarat de frågor MH ställt i sitt överklagande rörande bland annat vilka som debiterats för vissa åtgärder och arbetsmoment. Domstolen valde därför att skönsmässigt reducera fakturabeloppet med 10 000 kronor.²⁴

LM överklagade det nedsatta fakturabeloppet och yrkade att MÖD skulle fastställa fakturabeloppet till myndighetens tidigare debiteringsbeslut. MH motsatte sig ändring. Både LM och MH utvecklade sin talan i MÖD. LM anförde att prövningen borde gälla huruvida den debiterade summan hade varit skälig. Detta eftersom MH enligt det lagakraftvunna kostnadsfördelningsbeslutet skulle svara för förrättningskostnaderna från sammanträdet. Undantaget, menade myndigheten, var den tid som lagts på kontakt rörande ett nytt köpekontrakt, vilket MH inte hade debiterats för. Därtill gällde, enligt LM, att till följd av den konflikt som rådde mellan sakägarna hade långt mer handläggningstid än vanligt lagts ned i

²⁴ MÖD 2017-11-23, F 5907–17, s. 6–8.

ärendet. Rörande mäklarkontakten var det enligt LM rätt att debitera MH för den, då det var angivet i kostnadsfördelningsbeslutet att så skulle ske. Således hade den totala kostnaden för förrättningen, enligt myndigheten, varit fullt rimlig. MH anförde som i mark- och miljödomstolen att fakturaspecifikationen varit otydlig. I MÖD utvecklade han dock talan i denna del och beskrev att specifikationen både varit otydlig gällande vad som debiterats samt vilken sakägare som skulle debiteras för de olika aktiviteterna. MH menade att det borde ha varit LM:s uppgift att visa att det fakturerade beloppet hade varit rimligt, det hade inte skett då myndigheten inte besvarat MH:s frågor i lägre instans. MH tillade sedan att kostnadsfördelningsbeslutet förvisso inte hade överklagats, eftersom han inte hade kännedom om att så kunde ske, men att frågan inte rört fördelningen av kostnaderna utan i stället redovisningen av debiteringsposterna. Angående LM:s påstående om att MH skulle svara för förrättningskostnaderna från sammanträdet angav MH att det inte framgått när detta sammanträde ägt rum och att otydligheten därmed kvarstod.²⁵

MÖD inledde sina domskäl med att stadga att avgifterna för lantmäteriförrättningar är författningsstyrda och att myndigheten ska debitera förrättningskostnader efter principen om full kostnadstäckning. Vidare angav domstolen att eftersom inget fast pris har träffats ska avgiften enligt 4 § förordningen om avgifter vid lantmäteriförrättningar huvudsakligen beräknas efter den tid som behövs för handläggning av förrättning. Domstolen fastslog sedan att övriga sakägare enligt kostnadsfördelningsbeslutet skulle svara för de kostnader som uppstod före ursprungsansökan återkallades samt för kostnad hänförd till viss vägfråga medan övriga förrättningskostnader skulle betalas av MH. Domstolen anförde vidare att om en bedömning ska kunna göras av behovet av den tid som lagts ned på handläggningen måste LM presentera ett underlag som gör en sådan bedömning möjlig. Vidare menade domstolen att det fakturaunderlag som har presenterats är relativt svårtillgängligt och inte tydligt redovisar hur debiteringsposterna har fördelats. Domstolen fann dock, till skillnad mot mark- och miljödomstolen, att underlaget ändå var tillräckligt för att domstolen skulle kunna bedöma skäligheten i det fakturerade beloppet. De tre angivna posterna som MH ifrågasatt menade domstolen inte skulle debiteras honom då det av dagboksbladet inte framgått om de utgör arbetsmoment som behövs för handläggningen av förrättningen. Således hade LM inte visat dessa poster skulle debiteras MH, varför det debiterade beloppet nedsattes med 2 340 kr. Domstolen satte även ned det debiterade beloppet med ytterligare 5 590 kr till följd av

²⁵ MÖD 2017-11-23, F 5907-17, s. 2-3.

oklarheter vid övergången av betalningsansvaret från övriga sakägare till MH. MÖD ändrade således mark- och miljödomstolens dom så till vida att det belopp som skulle debiteras MH bestämdes till 24 070 kr.²⁶

3.3.2 MÖD 2018-12-19, F 3299–17

Händelseförloppet som initierade målet MÖD 2018-12-19, F 3299–17 inleddes med att LM meddelade beslut om debitering av förrättningskostnader i ett ärende bestående av sammanläggning, klyvning och andra fastighetsrättsliga åtgärder. Mer specifikt bestod ärendet av sammanläggning av tre fastigheter med efterkommande klyvning till två lotter. Den sammanlagda fastigheten hade sju delägare, efter klyvning fick vardera lott tre samt fyra delägare. Denna rättsfallssummering berör sakägargruppen med fyra delägare, respektive sakägargrupp överklagade debiteringsbesluten i egen ordning. Sakägargruppen med fyra delägare överklagade sitt debiteringsbeslut på 525 552 kr till mark- och miljödomstolen och yrkade att beloppet skulle sättas ned med 261 195 kr. Kvartetten menade att den totala debiterade kostnaden hade varit anmärkningsvärt hög för en förrättning som i huvudsak utformats efter sökandens yrkanden och berört en fastighet på 287,4 hektar. Mot bakgrund av detta menade kvartetten att i ett sådant ärende borde ännu högre krav ställas på LM:s redovisning av debiteringsunderlag, som i deras mening hade varit undermåligt och snarare att betrakta som högst summariskt. På grund av denna bristande information anförde kvartetten att förrättningslantmätarens i förrättningsens inledande skedes uppskattade prisavgift på 50 000 till 100 000 kr, vilken var mellan sex och tretton gånger lägre än den slutgiltiga kostnaden, måste tillskrivas stor vikt vid bedömningen av om skälig tid erlagts i ärendet. Kvartetten anförde att en dubbling av det uppskattade beloppet därmed torde kunna utgöra en skälig kostnad för förrättningen. Vidare argumenterade kvartetten för om huruvida nära tolv veckors heltidsarbete till en genomsnittskostnad motsvarande LM:s specialistnivå hade varit nödvändig för att genomföra förrättningen. Kvartetten menade att förrättningslantmätaren lagt onödigt lång tid på att behandla ett yrkande om att klyva fastigheten i tre delar, vilket skulle ha medfört oproduktiva skogsbruksfastigheter, och därmed snabbt borde ha avslagits. Därtill menade kvartetten att förrättningslantmätaren lagt ned tid på att utreda potentiella nya servitut, även fast sådana ändamålsenliga servitut redan existerade på området. Kvartetten anförde vidare att eftersom specifika arbetsuppgifter inte hade redovisats, måste det antas att dessa arbetsmoment utgjorde majoriteten av den tid som betecknats som ”Beredning”, vilken utgjordes av 212,85

²⁶ MÖD 2017-11-23, F 5907–17, s. 3–5.

timmar till en kostnad av 303 086 kr. Vidare menade kvartetten att förrättningslantmätaren vid användande av Excel matat in värden manuellt i stället för att använda programmets automatiska kalkylfunktion vilket orsakat merarbete och betydande beräkningsfel. LM å sin sida angav att ärendet varit oerhört komplext och att sakägarna gjort egna antaganden kring rimligheten av tidsåtgången och om kostnader för diverse arbetsinsatser som samtliga hade varit nödvändiga, beredning hade enligt LM innefattat många arbetsuppgifter av diverse karaktär. Kvartetten besvarade LM:s invändning genom genmäle om att en stor del av det som gjorts under beredning inte utförts av en beredande lantmätare utan av betydligt dyrare personal.²⁷

Mark- och miljödomstolens domskäl inleddes med redogörelse över att i en för LM specifik handbok om tillämpning av lantmäritaxan stadgas att lantmäterimyndighetens chef beslutar om vilka övriga handläggare på enheten som ska debiteras efter en högre taxa än beredande lantmätare när de medverkar i förrättningar. Domstolen fastslog sedan att förordningen om avgifter vid lantmäteriförrättningar och föreskrifterna i LMFS är bindande medan LM:s handbok enbart är vägledande. Vidare stadgade domstolen att ett administrativt chefsbeslut om att viss personal ska debiteras som beslutande lantmätare utan att dessa har formell lantmätarkompetens eller är beslutande i ärendet, inte kan anses som bindande för den sakägare som debiterats eller för en domstol. Fortsättningsvis beskrev domstolen att vissa lantmätare som betecknats som specialistlantmätare och beslutande lantmätare, vilka har betingat en mycket högre timtaxa än beredande lantmätare, ej med säkerhet har utfört åtgärder i enlighet med dess beskrivning, utan enbart kan ha utfört diverse beredningsåtgärder. Därtill har det enligt domstolen varit oklart om ens myndighetens chef beslutat att dessa medarbetare alltid ska debiteras efter högre taxa än beredande lantmätare, varpå debiteringarna inte med säkerhet hade stöd i vare sig förordningen eller i föreskrifter. Således bestämde mark- och miljödomstolen att det inte funnits författningsstöd för att debitera timkostnadsnivå för personal efter funktioner som de skulle kunna ha i andra förrättningar, men som inte utövats i den aktuella förrättningen. Vidare ansåg domstolen att LM lagt ned allt för mycket arbete i förrättningen och att redovisningen av tidsuppgifter varit undermålig. Således ansågs den debiterade förrättningskostnaden som allt för hög för att kunna anses som skälig, beloppet nedskrevs med ca 15 %.²⁸

²⁷ MÖD 2018-12-19, F 3299–17, s. 14–21.

²⁸ MÖD 2018-12-19, F 3299–17, s. 21–29.

LM överklagade domen till MÖD och yrkade att det ursprungliga debiteringsbeslutet skulle fastställas. Myndigheten menade att domen ej hade klargjort vilka moment i ärendet som domstolen ansåg som överflödiga samt att vissa moment inte nedtecknats då de var av så låg dignitet. Vidare angav myndigheten att det var förenligt med förordningen och föreskrifter med mera att debitera utefter den tjänst respektive medarbetare har. Kvartetten hade i stort bibehållit sitt yrkande från mark- och miljödomstolen. MÖD angav i sina domskäl att när en handläggare i en förrättning debiterar enligt timkostnadsnivån utifrån den befattning denne innehar förutsätter detta att behov finns av dennes kompetens för det aktuella delmomentet. Vidare beskrev domstolen att när det i ett ärende bestående av 473 timmars arbete varav endast 5,75 av dessa debiterats utifrån den lägsta timkostnadsnivån krävs det att det klart framgår varför det har uppstått ett så stort behov av kvalificerade handläggare i just det ärendet, något som inte hade framgått. Vidare angående den totala förrättningstiden kom domstolen fram till samma slutsats som i tidigare instans. Emellertid ansåg domstolen att mark- och miljödomstolen avskrivit lite för mycket i fråga om det nedsatta beloppet, varpå debiteringsbeloppet höjdes något i förhållande till den tidigare domen. Detta innebar dock inte att LM:s beslut stod fast, utan dess överklagande avslogs och kvartetten kvarstod därmed som vinnande part.²⁹

3.3.3 MÖD 2021-05-10, F 12318–20

Händelseförloppet som initierade målet MÖD 2021-05-10, F 12318–20 inleddes med att LM avslutade en förrättning om bland annat avstyckning rörande viss fastighet i Gotlands kommun. Ägaren till berörd fastighet ålades att svara för förrättningskostnaderna vilka uppgick till 75 500 kr. Fastighetsägaren överklagade debiteringsbeslutet till mark- och miljödomstolen med yrkande om att beloppet skulle nedsättas till 50 000 kr. Fastighetsägaren motiverade detta genom att hävda att avstyckningen var av normalgrad för fastighet utanför detaljplan och att sådan erfarenhetsmässigt borde ligga på kostnad av 40 000 – 60 000 kr. Fastighetsägaren yrkade vidare på att den tidsåtgång som LM redovisat för beredning samt protokoll (36,5 timmar) är orimlig för den typ av avstyckning som skett och att det inte förelegat något i förrättningen som motiverat detta. Vidare anförde fastighetsägaren att fastigheten under det senaste decenniet varit föremål för flera åtgärder utifrån FBL samt att i förevarande fall har knappt någon sakägarkontakt ägt rum. LM bestred ändring och anförde bland annat att vad fastighetsägaren anförde om typiskt pris för avstyckning inte är relevant och att förevarande förrättningslantmätare redan tidigt i processen informerat om att förrättningskostnaden

²⁹ MÖD 2018-12-19, F 3299–17, s. 5–9.

uppskattades till ca 70 000 kr. Därtill argumenterade LM emot fastighetsägaren gällande de tidigare åtgärderna utifrån FBL och hävdade i stället att dessa medfört mer arbete då det fanns mer historiskt material att beakta. Dessutom påtalade myndigheten att ärendet inte enbart inneburit avstyckning utan även fastighetsreglering, vilket innebar att myndigheten även behövde beakta de villkor som existerar för dess bildande. Sammanfattningsvis argumenterade LM således för att den debiterade förrättningskostnaden hade varit skälig. Mark- och miljödomstolen fann inte att LM till någon del skulle ha nedlagt tid vilken varit obehövlig. Överklagandet avslogs därmed.³⁰

Fastighetsägaren överklagade hos MÖD med i huvudsak samma yrkande med tillägg om att kunder inte ska behöva betala för att oerfarna handläggare är alltför långsamma och att myndigheter borde ha tydliga underlag för sina fakturor. LM anförde också i huvudsak detsamma som tidigare med tillägget om att den tid som tagits i anspråk för arkivutredning inte redovisats med en specifik aktivitetskod varpå det inte har varit möjligt att avgöra exakt hur mycket tid som just det arbetsmomentet har tagit i anspråk. MÖD angav i sina domskäl att det faktum att LM lämnat en ungefärlig prisuppgift inte i sig utgör grund för nedsättning av fakturabeloppet (fastslaget i MÖD 2016:16). Vidare anförde domstolen att en tydlig redovisning av det arbete som har utförts och dess tidsåtgång ofta är en förutsättning för att det vid överprövning i domstol ska vara möjligt att bedöma skäligheten i den debiterade ersättningen. Därtill menade domstolen att en sådan redovisning också är nödvändig för att kunden ska förstå vad ersättningen avser för att på så sätt bedöma dess rimlighet. Därutöver anförde domstolen att om underlaget för att bedöma ersättningens skälighet är ofullständigt får dess brister åläggas myndigheten. Vidare angav domstolen att det i ärendet förekommit mycket begränsade sakägarkontakter och att förrättningar som genomförts i närtid borde ha underlättat handläggningen av ett ärende som torde ha varit av enkel beskaffenhet. Mot bakgrund av detta samt den bristfälliga faktureringen menade domstolen att tidsåtgången framstod som orimligt hög och att förrättningskostnaden därmed skulle nedsättas med 15 000 kronor. Den slutgiltiga kostnaden blev därmed 60 500 kronor.³¹

³⁰ MÖD 2021-05-10, F 12318–20, s. 5–8.

³¹ MÖD 2021-05-10, F 12318–20, s. 1–4.

3.4 Slutsatser i denna del

LM:s beräkningsmetoder för uttag av förrättningskostnader är tydligt identifierbara i förordningen och i föreskrifter. Utifrån de ovan presenterade rättsfallen tydes det dock vara oklart om denna tydlighet kan översättas i praktiskt handlande. I vissa avseenden kan detta härledas till vaga rättsregler, medan det i andra avseenden kan härledas till ett problematiskt efterföljande av nämnd förordning och angivna föreskrifter. Såsom angivits under avsnittet Förrättningskostnader ska LM föra räkning över tidsuppgifter för varje enskilt ärende. Detta är av yttersta vikt så till vida att den debiterade parten ska kunna granska och analysera om förrättningskostnaden har varit skälig eller ej, se till exempel sammanfattningen av domskälen i mål F 12318–20. I vardera rättsfall som presenterats ovan har enligt domstolen LM brutit i dess redovisning över tidsuppgifter, vilket medför en oförutsebarhet och kan leda till rejäla ekonomiska bekymmer för den enskilde, inte minst med tanke på de summor som är involverade vid fastighetsbildningsförrättningar, se till exempel mål F 3299–17. I fråga om sådan problematik bör även påtalas det faktum att LM utifrån ovanstående redovisning dessutom vid flertalet tillfällen har ansetts nedlägga allt för många arbetstimmar i fastighetsbildningsärenden, vilket självklart spår på problemet med oförutsägbara ekonomiska utgifter för den enskilde.

I övrigt kan sägas gällande det faktum att LM ansetts nedlägga allt för många arbetstimmar i vissa fastighetsbildningsärenden att detta också skulle kunna kritiseras utifrån det sätt på vilket taxesystemet är uppbyggt. Det är självklart givet att ett arbete inte kan utföras lika effektivt varje gång, men systemet medför också andra problem. Såsom beskrivits i mål F 3299–17 måste komplexiteten i ett visst ärende vara avgörande för vilken typ av förrättningslantmätare som arbetar med ärendet, inte minst då taxorna skiljer sig åt väsentligt beroende på yrkesroll, se avsnittet Beräkningen. Därutöver framkommer i målen även vissa andra förvaltningsrättsligt intressanta problem, såsom LM:s svårigheter i att skilja på bindande och icke-bindande föreskrifter, vilket kommer analyseras senare i denna uppsats.

4 Avslutande diskussion

Uppsatsens avslutande diskussion baseras på författarens tillämpning av *lex scripta* och *lex certa* på det som uppsatsen presenterat under respektive utredande avsnitt. Inledningsvis kommer således *lex scripta* användas för att analysera förutsebarheten i rättsreglerna som styr

fördelningen av förrättningskostnader vid fastighetsbestämning, sedan används lex certa för analys av dessa rättsregler i samma syfte med mera.

Såsom angivits under avsnittet Lex scripta handlar principen i förvaltningsrätten om att offentliga aktörer måste ha tydligt rättsstöd för att kunna agera på ett visst sätt. Vidare angavs att som förutsättning för att identifiera ett sådant tydligt rättsstöd, behöver en formell normhierarki existera. I avsnittet Metod och material ges exempel på sådana rättskällor som används vid fastställelse av gällande rätt. Vidare gäller såsom utredningen under avsnitt 2 påvisat, att skälighetsbedömningen i domstol vid fördelningen av förrättningskostnader vid fastighetsbestämning utgår från tydligt rättsstöd, och från ett koherent användande av detsamma. Med detta menas att domstolens bedömning av skäligheten i fördelningen utgår från likartat åberopande av rättsstöd. Mot bakgrund av det som angavs under avsnittet Lex scripta, måste rättsreglerna i detta avseende anses som förutsebara. Detta då behovet av skönsmässiga bedömningar måste beaktas i lagstiftningen. Det bör te sig som svårt att formulera skönsmässiga rättsregler som i detta avseende kan tillgodose en högre nivå av förutsebarhet.

När det gäller lex certa är det dock möjligt att utifrån uppsatsens utredning resonera på ett annat sätt. Utifrån propositionen till 14 kap. 10 § FBL och domstolarnas tillämpning av skälighetskriteriet är det tydligt att det antas föreligga en inneboende nytta av att få en gräns bestämd. Problematiken har till viss del berörts tidigare men kan utökas i och med det som angavs under avsnittet Lex certa om vaga rekvisit. Mer specifikt kan det diskuteras rekvisit vars praktiska betydelse är kopplade till vaga faktiska antaganden. Detta skulle kunna vara aktuellt i fråga om att skälighet tolkas som nytta och att denna existerar obeaktat av verkliga förutsättningar såsom initiativtagande till fastighetsbestämning eller behov av fastighetsbestämning för byggnation. Mot bakgrund av att utredningen visat att parter ofta blir förvånade över denna inneboende princip bör det utifrån kravet på förutsebarhet föreligga ett behov av att se över skälighetsbestämmelsen i 14 kap. 10 § FBL utifrån vad nyttan av fastighetsbestämning faktiskt är.

I fråga om beräkningen av förrättningskostnader vid fastighetsbildning och dess förhållande till förutsebarhet kan inledningsvis om lex scripta sägas, vilket också angavs under Slutsatser i denna del, avsnitt 3.4, att rättsreglerna som styr LM:s beräkning av förrättningskostnader vid fastighetsbildning är tydligt identifierbara i förordningen och i myndighetens föreskrifter. I detta avseende är de således svåra att kritisera. Vid en närmare anblick, och utifrån det som

angavs under 1.1 Bakgrund, medför dock det faktum att LM själva mer precist bestämmer hur beräkningen ska göras att myndigheten får en unik frihet. Utifrån denna frihet bör det inte te sig som orimligt att det kan vara svårt att skilja på vilka rättsregler som är bindande och inte, vilket illustreras genom LM:s användande av handbok över bindande föreskrifter i avsnitt 3.3.2. Därutöver gäller utifrån utredningen att eftersom beräkningen ska styras av bindande förordning och föreskrifter, (även om vissa icke-bindande rättsregler till synes också används), att mer djupgående analyser av varför dessa rättsregler används blir mer svåråtkomliga. Detta resoneras om i avsnittet Metod och material. Att det inte heller existerar någon skälighetsbestämmelse i skrivna rättsregler utan enbart en prövning av skäligheten vid myndighetens tillämpning i domstol bidrar inte heller till att överskåda reglementet kring beräkningen. Mot bakgrund av detta blir således förutsebarheten av rättsreglerna negativt påverkade, och en mer genomgripande översikt över reglementet torde kunna vara nödvändig.

Gällande lex certa skulle ytterligare kritik mot rättsreglerna kring beräkning kunna riktas. Såsom i fallet med fördelning av förrättningskostnader vid fastighetsbestämning, präglas regelverket kring beräkning av förrättningskostnader vid fastighetsbildning av vaga rekvisit vars praktiska betydelse är kopplade till vaga faktiska antaganden. Detta rör både förfarandet med debitering per erlagd timme och det faktum att kostnaden är beroende av den anställdes position inom LM. Båda förfarandena försöker systematisera medarbetarnas effektivitet utan större framgång. Genom att inte använda fast pris, medför rättsreglerna i stället en konstant diskussion kring skäligheten i erlagt arbete och vikten av specialistkunskap; se utredningen under avsnitt 3. Vidare innebär debiteringsmetoden att stor vikt behöver läggas vid LM:s redovisning av tidsuppgifter, utredningen visar att detta har varit svårt att följa. Således innebär taxesystemets vaga rekvisit, att skälighetsbedömningar behöver utföras i domstol. Detta skulle ha kunnat undvikas vid användning av fast pris, samtidigt som den enskildes förutsebarhet skulle öka. Här finns alltså möjligheter till förbättring.

Sammanfattningsvis kan sägas att utredningen belyser problematiska aspekter av skönsmässiga rättsregler i förvaltningsrätten. Här är det värt att åter erinra sig om LM:s speciella roll inom statsförvaltningen som innebär att myndigheten både bestämmer om och erhåller avgifter. Möjligen kan detta tänkas ställa ännu högre krav på att rättsreglerna som styr dess arbete i utredda förfaranden i hög grad tillgodoser förutsebarhet för den enskilde, något som denna uppsats påvisat inte är fallet. Enligt flera mått på förutsebarhet uppfyller inte rättsreglerna kraven på detta, även om behovet av att låta myndigheter göra skönsmässiga bedömningar

måste beaktas såsom i fallet med *lex scripta* och fördelning av förrättningskostnader vid fastighetsbestämning. Valda förfaranden tillgodoser således enbart i viss mån den enskildes behov av förutsebarhet. I fråga om bredare slutsatser gällande konflikten mellan förutsebarhet och skön kan i dagsläget sägas utifrån uppsatsens utredning att lagstiftaren verkar prioritera skön till de konsekvenser som beskrivits i denna uppsats, det vill säga konsekvenser såsom lägre förutsebarhet för den enskilde.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Regeringens propositioner

Prop. 1969:128 om Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till fastighetsbildningslag; given Stockholms slott den 26 september 1969.

Övrigt offentligt tryck

Lantmäteriet, Handbok FBL Fastighetsbildningslagen och Lagen om införande av FBL (FBLP).

Rättspraxis

Avgöranden från MÖD

MÖD 2017-11-23, F 5907–17.

MÖD 2018-12-19, F 3299–17.

MÖD 2021-05-10, F 12318–20.

Hovrättsavgöranden

Hovrätten för Nedre Norrlands beslut 1983-12-02, mål UÖ 229.

Svea hovrätts beslut 1993-06-03, mål UÖ 23.

Göta hovrätts beslut 2003-05-02, mål Ö 1993–03.

Litteratur

Dahlsjö m.fl., Fastighetsbildningslagen (1 okt. 2021, JUNO).

Lebeck, Carl, *Legalitetsprincipen i förvaltningsrätten*, Första upplagan, Norstedts Juridik, 2018.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare - Ämne, material, metod, argumentation och språk*, Femte upplagan, Norstedts Juridik, 2021.

Övriga källor

ATL [<https://www.atl.nu/lantmaterinota-rena-chocken>] Granskad 2022-05-13.

GD [<https://www.gd.se/2021-03-26/insandare-sanningen-ar-att-vinsten-beror-pa-att-lantmateriet-har-monopol>] Granskad 2022-05-13.

Riksrevisionen [https://www.riksrevisionen.se/om-riksrevisionen/kommunikation-och-media/nyhetsarkiv/2022-03-01-lantmateriets-fastighetsbildning-ar-langsam-med-hoga-och-oforutsagbara-avgifter.html] Granskad 2022-05-26.

Skärgården [http://www.skargarden.se/skenande-kostnader-under-lantmateriets-forrattning/] Granskad 2022-05-13.